

Universiteit
Leiden
The Netherlands

**In the shadow of the company : the VOC (Dutch East India Company)
and its servants in the period of its decline (1740-1796)**

Nierstrasz, J.C.

Citation

Nierstrasz, J. C. (2008, November 5). *In the shadow of the company : the VOC (Dutch East India Company) and its servants in the period of its decline (1740-1796)*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/13267>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/13267>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Samenvatting

Dit proefschrift toont aan dat het te simpel is om te stellen dat de VOC “Vergaan is Onder Corruptie”. De Compagnie kreeg in de achttiende eeuw te maken met structurele problemen en zag in de strijd om deze problemen te bezweren haar dienaren als een deel van de oplossing. De nadagen van de VOC geschiedenis worden in dit proefschrift belicht aan de hand van de verhouding tussen de VOC en haar dienaren. Het probleem dat zich bij een dergelijk onderzoek voordoet is dat er weinig geschikte bronnen beschikbaar voor zijn. Daarom is er voor gekozen enkele case-studies te onderzoeken die in hoofdzaak gebaseerd zijn op privé-archieven van VOC-dienaren en deze te combineren met de lange termijnontwikkeling waarvoor het VOC-archief de nodige informatie gaf. Deze aanpak maakt het mogelijk een genuanceerd beeld te creëren van het functioneren van de VOC, en dit functioneren tevens te vergelijken met haar grote rivaal, de Engelse East India Company (EIC). Deze vergelijking laat zien dat beide Compagnieën dezelfde mechanismes toepasten om structurele veranderingen te lijf te gaan aan het einde van de achttiende eeuw.

De VOC was een handelscompagnie en moet daarom in eerste instantie als een bedrijf geanalyseerd worden. Lang werd aangenomen dat de VOC naar de financiële afgrond was gebracht door het toenemend corrupte gedrag van haar dienaren. Het is echter moeilijk al dit gedrag te duiden als corruptie, omdat de VOC het privé-initiatief van haar dienaren gebruikte om haar problemen op te lossen. De verschuiving in de relatie tussen de Compagnie en haar dienaren was daarmee zowel oorzaak als gevolg van de verslechterende financiële staat waarin de Compagnie kwam te verkeren. De VOC had om verschillende redenen, die zowel in Azië als in Europa te vinden waren, steeds meer kapitaal nodig. Niet alleen nam de VOC-handel naar Europa toe, maar tegelijkertijd groeide ook de competitie met de andere Europese compagnieën. De concurrerende compagnieën investeerden vooral in gebieden waar nieuwe exportproducten voor de Europese markt te vinden waren, terwijl de VOC vooral bleef investeren in de instandhouding van het specerijen monopolie. Een ander verschil is dat de staatshulp die de Franse en Engelse compagnieën kregen in de vorm van militaire steun uit het moederland veel omvangrijker was dan de hulp die mondjesmaat aan de VOC werd

verstrekt door de Staten Generaal. Dit gebrek aan militaire steun knelde des te meer omdat de VOC te maken kreeg met militaire tegenslagen, zoals de gevechten tegen de Engelsen in Bengalen, bij Bedara in 1759 en de oorlog met de koning van Kandy in de jaren 1761-1765. De hoge uitgaven die de Nederlandse Compagnie moest maken om de concurrentie met andere compagnieën te kunnen opvangen en om de groeiende politieke instabiliteit in Azië het hoofd te kunnen bieden moesten met het in Azië aanwezige VOC-kapitaal worden opgevangen. Daar kwam dat bij de directeuren in de Republiek weigerden om het bedrijfskapitaal te vergroten door nieuwe aandelen uit te geven omdat zij hun macht en invloed niet wilden delen met nieuwe aandeelhouders. Zodoende voelde de VOC zich vanaf 1730 gedwongen om kortlopende schulden om te zetten in langlopende schulden, die daarna ook nog eens snel opliepen.

Als oplossing voor deze liquiditeitsproblemen in Azië probeerde de VOC zoveel mogelijk profijt te trekken van de privévermogens van haar dienaren. Dit kwam tot op zekere hoogte neer op het afwentelen van de problemen op de dienaren, hetgeen het beste wordt geïllustreerd door de veranderende positie van de VOC ten aanzien van haar intra-Aziatische handel en in het bijzonder de toenemende rol van privéhandel door VOC dienaren. Om de kosten van de intra-Aziatische handel te drukken werden door Gouverneur-generaal Van Imhoff (1743-1750) hervormingen doorgevoerd. Met behoud van een monopolie in de meeste winstgevende producten werden de minder winstgevende producten vrijgegeven voor privéhandel. Voor de VOC betekende dit een kostenbesparing omdat er bezuinigd kon worden op faciliteiten en materiaal in Azië. Vooral in de handel naar het centrale rendez-vous Batavia worstelde de VOC met het vinden van een balans tussen het monopolie en het vrijgeven van privéhandel. Uiteindelijk werd dit duale systeem in de richting van meer vrijheid geduwd omdat de Engelse privéhandelaren, de *country traders*, steeds meer toegang verwierven tot de VOC-markten. De Engelse Compagnie beschikte over een pressiemiddel doordat zij bepaalde in hoeverre de VOC en de Nederlandse privéhandel toegang hadden tot Bengalen. Door de toenemende *country trade* op Batavia voelde de VOC zich gedwongen om meer en meer ruimte te bieden aan de Nederlandse privéhandel in de hoop zoveel mogelijk handel in Nederlandse handen te houden.

De VOC profiteerde van het werk van haar dienaren, omdat het door hen verkregen fortuin via VOC-wissels naar de Republiek moest worden gestuurd. Het met deze wissels verkregen geld werd door de VOC gebruikt om goederen te kopen in Azië. In Europa werden deze goederen verkocht voor rekening van de compagnie en daarna kregen de dienaren hun geld plus rente terug. Tijdens het verval van de VOC accepteerde de Compagnie steeds grotere injecties van privékapitaal om de retourvaart te bekostigen. Dit betekende dat de dienaren van steeds grotere betekenis voor de Compagnie werden, wat ook inhield dat de krachtsverhoudingen zich steeds meer ten gunste van de dienaren keerden. Zo werd het voor de Compagnie steeds moeilijker om haar dienaren in toom te houden, waardoor corruptie eerder als een gevolg dan een oorzaak van verval kan worden aangemerkt.

Dankzij de nieuwe vrijheden konden de VOC-dienaren meer verdienen, maar wel tegen een bepaalde prijs. Tekenend is dat de dienaren zich ook terdege bewust waren dat de Compagnie in steeds mindere mate voor hen kon zorgen. Deelden dienaren vroeger mee in de winsten uit de intra-Aziatische handel van de VOC, nu moesten zij zelf geld en tijd investeren, terwijl zij ook nog eens meer risico liepen. In de loop van de tijd werd hun aandeel in het functioneren van de VOC zo groot dat ze in enkele gevallen zelfs de officiële toeleveranciers werden van de goederen in de VOC handel naar Europa. Zij financierden de productie zelf, wat de moeite waard was omdat de VOC een goede en gegarandeerde prijs gaf voor alles wat zij konden leveren (zoals in het plantage systeem op Ceylon). De dienaren ontwikkelden strategieën om aan de nieuwe eisen te voldoen, onder meer door toenadering te zoeken tot de lokale elites, door op familienetwerken terug te vallen en door zich permanent in Azië te vestigen.

Deze nieuwe visie op het verval van de VOC maakt het ons mogelijk de ontwikkelingen in de relatie tussen de EIC en haar dienaren te vergelijken. Ten eerste blijken oude waarheden over het verschil in aard tussen de VOC en de EIC wat betreft het toestaan van privéhandel niet te kloppen. Voor beide Compagnieën was het mogelijk om privéhandel aan hun dienaren toe te staan of te verbieden. Verder werd privéhandel door beide Compagnieën gebruikt voor eigen doeleinden. Het uiteindelijke succes van privéhandel als geheel was sterk gelieerd aan de macht van compagnie. Op het moment dat de Compagnieën territoriale bezittingen bezaten en dus controle over de handel van

een gebied, namen de mogelijkheden tot privéhandel toe. De organisatie van privéhandel hing nauw samen met de alternatieven die dienaren voorhanden hadden om remuneratie voor hun werk te vinden. Wanneer een Compagnie alleen handelsposten had, was privéhandel de enige manier om de dienaren een mogelijkheid te bieden om fortuin te maken. Wanneer een Compagnie territoriale bezittingen verkreeg, kwamen er voor de dienaren alternatieve manieren van remuneratie binnen bereik en was privéhandel minder aantrekkelijk, zowel voor de Compagnie als voor de dienaren.

Met *Empire* (na de slag van Plassey in 1757) veranderde de Engelse privéhandel in Azië, de *country trade*, fundamenteel van karakter. Om te voorkomen dat dienaren hun fortuin te snel maakten en dan weer naar Europa terugkeerden, wat tot verlies van ervaren en goede krachten kon leiden, probeerde de EIC de mogelijkheden tot remuneratie binnen de perken te houden. Na de totstandkoming van *Empire* werd snel besloten dat de EIC-dienaren niet meer mochten deelnemen aan de *country-trade*. Uiteindelijk leidde deze verschuiving ertoe dat de aard van de Engelse *country trade* veranderde ten gunste van de *free merchants*. Terwijl de dienaren in de periode vóór 1757 de dominante factor waren in de Engelse *country trade*, werkten later de Engelse *vrije kooplieden* en de Compagniesdienaren steeds meer samen. De dienaren leverden het kapitaal terwijl de *free merchants* de handel in *Agency Houses* regelden. Daarmee kwam de Engelse *country trade* verder van de EIC en haar dienaren af te staan en werd een belangrijke stap gezet naar een vrijere vorm van deze privé handel, die de EIC uiteindelijk overbodig zou maken.